УДК 379.85

В. А. Сливенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ БЕЗПЕКИ В ТУРИЗМІ

Проаналізовано особливості забезпечення безпеки туризму та визначено інноваційні підходи до вирішення проблеми.

Ключові слова: міжнародний туризм, проблеми безпеки, туристична подорож, інноваційні підходи, злочини проти туристів, Всесвітня туристична організація.

Проанализированы особенности обеспечения безопасности туризма и определены инновационные подходы решения проблемы.

Ключевые слова: международный туризм, проблемы безопасности, туристическое путешествие, инновационные подходы, преступления против туристов, Всемирная туристическая организация.

The analysis of the security features of tourism and provide innovative solutions to the problem.

Key words: international travel, security, tourist travel, innovation, crimes against tourists, the World Tourism Organization.

Вступ. Туристична галузь набуває дедалі більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери України. Розвиток туристичної сфери позитивно впливає на економічне зростання виробництва, зокрема, предметів споживання, агропромислового комплексу, спортивно-оздоровчих баз, розвиток дорожнього будівництва та транспорту, підприємств торгівлі і харчування, закладів культури тощо. Перспективи розвитку туризму в Україні визначаються дією широкого спектра ресурсних, екологічних, історико-культурних, соціальних, економічних і політичних чинників, які мають чітко визначені регіональні особливості.

Одним із найважливіших елементів організації туризму є забезпечення безпеки життя і здоров'я туристів. Небезпеки фізичного і соціального характеру повинні братися до уваги суб'єктами індустрії туризму, яким слід мінімізувати й запобігати різноманітним ризикам загроз безпеці туристичної діяльності. Гарантування безпеки передбачає цілий комплекс заходів у рамках національного законодавства, що гарантують безпеку переміщення туристів по території держави, їх перебування, збереження здоров'я, життя і майна.

Питанням забезпечення безпеки туризму присвячені праці відомих учених: О. О. Любіцевої, Є. В. Панкової, В. І. Стафійчук, В. О. Григоровича-Барського, А. Чухно, Т. Демури, П. Гудзь, Л. Вороніної, В. Мацоли, В. Євдокименко.

Постановка завдання. Світовим співтовариством накопичено великий досвід із розробки заходів безпеки туризму. Але бурхливий розвиток масового міжнародного туризму, його поширення на всі райони земної кулі гостріше ставить питання гарантування безпеки туристів. На думку експертів, останніми роками загроза їхньому життю, здоров'ю та майну значно зросла. А це зумовлює необхідність дослідити саме інноваційні підходи до вирішення проблем безпеки туризму.

Результати. Проблема безпеки в туризмі є однією з основних, які вирішуються у процесі туристичної діяльності і на які протягом усієї історії розвитку туризму зверталась найбільша увага. Подорож ніколи не була безпечною і завжди пов'язувалась з певними труднощами (долання простору та забезпечення життєдіяльності) та небезпекою, яка чатує на людину, що опиняється в незвичних міс-

© В. А. Сливенко, 2013

цях і в незвичних ситуаціях. Можна з упевненістю стверджувати, що на ранніх етапах подорожування і тривалий час (до формування умов розвитку масового туризму) розбій на шляхах став невід'ємним його супроводом. За свідченням історичних документів та оповідей численних мандрівників, більш-менш стабільні потоки мандрівників навіть формували відповідний спосіб життя місцевих жителів, побудований на грабунках подорожніх [4; 31].

Розвиток масового туризму поставив безпеку подорожування на державний рівень, що значно унебезпечило подорожі, але не зняло проблеми, яка загострюється відповідно до воєнно-політичної стабільності у світі та в окремих регіонах.

Забезпечення безпеки подорожування є одним з аспектів загальної державної безпеки і вирішується на державному рівні, а дотримання її вимог у туризмі є однією з нагальних, життєво важливих умов його стабільного розвитку, яка контролюється як державними, так і міжнародними угодами. Проблему безпеки подорожування можна умовно поділити на дотримання вимог особистої та колективної безпеки, а ризики переважно належать до дотримання санітарно-гігієнічних (отруєння, інфікування та перенесення хвороб, їх виявлення на ранніх стадіях захворювання тощо) та техніко-технологічних (технічний стан обладнання, транспортних засобів, дотримання технологій експлуатації та ін.) вимог. Кримінальні прояви відносно особи або групи осіб (пограбування в містах та на дорогах, піратські напади на яхти в окремих районах Світового океану тощо) в усіх країнах світу переслідуються відповідно до умов міжнародного та державного кримінального права.

У кінці XX – на початку XXI ст. загострилась проблема тероризму. Тероризм є насильницькими діями (переслідування, захоплення заручників, вбивства тощо), здійснюваними з метою залякування, підкорення політичних супротивників або конкурентів, нав'язування певних дій чи лінії поведінки. Терор може бути індивідуальний, груповий (наприклад, діяльність екстремістських політичних угруповань), державний (репресії тоталітарних чи диктаторських режимів), міжнародний (спрямований на глав держав та урядів, дипломатичні представництва та міжнародні організації, терористичні акти з великою кількістю жертв). Міжнародний тероризм як форма боротьби шляхом особистих або колективних дій, в якій знаходить прояв невдоволеність тими чи іншими подіями, особами, діями певних громадських чи політичних діячів, державною політикою окремих країн, спирається на організовані, часто міжнародні за характером діяльності, організації, які сповідують радикальні методи боротьби. Загострення міжнародного тероризму ставить під загрозу саме існування сучасної цивілізації, тому міжнародним співтовариством прийняті численні багатосторонні конвенції та законодавчі акти з посилення боротьби з міжнародним тероризмом. Боротьба з тероризмом, який визнаний «загрозою № 1» для сучасної цивілізації, визначена провідним завданням діяльності міжнародних та регіональних організацій, прогресивної світової громадськості, діяльності держав та урядів [2; 3; 8].

Туристична подорож практично завжди містить елементи нового і суттєво відрізняється від звичного середовища, в тому числі і те, що може становити певну небезпеку для мандрівної особи. Практика міжнародного туризму показує, що зі збільшенням кількості подорожніх та розширенням географії поїздок різко зростає необхідність більш повного врахування специфіки поїздок та дотримання заходів безпеки. Насамперед це стосується регіонів зі складною соціально-політичною обстановкою. Фактично мова йде про ризик таких поїздок, аж до реальної загрози життю і здоров'ю туристів.

Крім того, до питань безпеки належать й інші проблеми – епідемії, ВІЛ-інфекція, криміногенні ситуації і злочинність, поширення наркотиків, проституція, вандалізм та інші форми насильства, піратство, воєнні дії і перевороти, тероризм.

Слід зауважити, що всі ці проблеми перебувають у прямій залежності не тільки від правильної підготовки до зарубіжного туру, а й поведінки туристів під час подорожі.

У рекомендаціях Всесвітньої туристичної організації (далі – ВТО) і в документах міжнародних конференцій з туризму багато говориться про важливість підготовки туристів до подорожі, обов'язковості отримання достовірної інформації про звичаї місцевого населення, релігійні обряди і святині.

У статті 14 Закону України «Про туризм» від 18 листопада 2003 р. № 1282 – IV зазначено: «У разі виникнення надзвичайних ситуацій держава вживає заходів щодо захисту українських туристів». Крім того, у Законі записано, що «орган виконавчої влади в сфері туризму інформує турагентів і туристів про загрозу безпеці туристів у країні (місці) тимчасового перебування» [1].

Аналіз трагічних випадків показує, що практично жоден із туристів не був попереджений турфірмою про складнощі і реальний ризик подорожі, про необхідність реєстрації тургрупи в посольстві та обов'язкового отримання додаткових інструкцій про специфіку перебування в цій країні. Наразі терористична діяльність у багатьох країнах активізувалася. Згадаймо хоча б трагічні події 11 вересня 2001 р. у США. Це ставить під загрозу життя практично кожного туриста і вимагає прийняття відповідних невідкладних заходів.

Викликають побоювання статистичні дані про дрібні злочини проти туристів. Як свідчить лондонський журнал «Холідей Уїк», кожен із двохсот туристів був пограбований. Угорщина, Польща, ПАР, Марокко, Гамбія, Ізраїль та Італія лідирують у списку найбільш небезпечних у цьому відношенні країн (табл.) [1].

Таблиця

Країна	% пограбованих туристів	Країна	% крадіжок у туристів
Угорщина	5,9	Чехія	8,7
Польща	5,3	Гамбія	8,3
ПАР	5,1	Польща	7,9
Марокко	3,0	Індія	6,2
Гамбія	2,8	Марокко	6,1
Ізраїль	2,6	Туніс	5,1
Італія	2,2	Кенія	4,9
СНД	4,3	Італія	4,1

ВТО вважає, що «у більшості випадків багатьох проблем можна було б уникнути, якби урядові органи, туристичні фірми і самі туристи заздалегідь вживали необхідних запобіжних заходів». Туристів необхідно забезпечувати більш повною інформацією щодо загальних правил поведінки в країні, специфіки обміну грошей, зберігання багажу, а також середніх цін на покупки.

У XXI сторіччі громадяни України стали практично вільно подорожувати по всьому світу. Проте ще є території, куди туристи можуть вирушати лише з великою обережністю. Кількість країн, в яких зберігається складна політична обстановка, відбуваються воєнні або інші серйозні конфлікти, залишається на колишньому рівні – щорічно понад 30 держав відносять до числа несприятливих для туризму. З анонсів новин телебачення та інших ЗМІ такі країни у багатьох на слуху. Але оскільки динаміка не постійна, а часом буває досить несподівана, урядові структури багатьох держав регулярно дають відповідні вказівки й офіційні рекомендації відносно подорожей своїх громадян країнами світу.

Світове співтовариство завжди приділяло велику увагу розробці заходів безпеки туризму. Гаазька Міжпарламентська конференція з туризму 1989 р. у своїй декларації констатувала: «Безпека, захист туристів і повага їх гідності є невід'ємною умовою розвитку туризму, тому необхідно:

а) щоб заходи щодо спрощення туристичних подорожей супроводжувалися заходами щодо забезпечення безпеки і захисту туристів і туристичних об'єктів;

б) щоб у цих цілях була сформована ефективна політика, спрямована на забезпечення безпеки та захисту туристів;

в) точно визначити туристичні товари, об'єкти й устаткування, які потребують особливої уваги;

г) готувати відповідну інформацію та документацію, забезпечити доступ до неї у разі загрози туристичним об'єктам і пам'яткам;

д) виконуваги у відповідності з процедурами і законодавством кожної окремої країни юридичні вимоги захисту туристів, включаючи, зокрема, право туристів домагатися ефективного судового захисту;

е) щоб держави співпрацювали в рамках ВТО щодо врегулювання питань безпеки і захисту туристів» [5].

Конференція рекомендувала звернути особливу увагу на захист туристів від терористичних актів та протиправних дій у цілому.

При Виконавчій раді ВТО в 1994 р. було створено Комітет з якості туристичного обслуговування – безпосередньо відповідальний за розробку питань безпеки та захисту туристів.

Першу Міжнародну конференцію з безпеки туризму було проведено 9–11 червня 1995 р. у шведському місті Естерсунд з ініціативи ВТО. В її підсумковому документі було зазначено, що «безпека туризму стосується широкого спектра питань: проблеми нещасних випадків, захворювань, інфекційних хвороб та епідемій, тероризму, воєнних ускладнень і конфліктів, піратства, криміногенної обстановки та злочинності, розповсюдження наркотиків, радіоактивного та іншого зараження місцевості, проституції, вандалізму і будь-яких форм насильства, комплексного розгляду всіляких ризиків у сфері туризму в цілому» [5]. Також було зазначено, що «обов'язки із гарантування безпеки туризму покладаються насамперед на державні органи та національні туристичні адміністрації, які, у свою чергу, повинні забезпечити відповідний рівень взаємодії та координації роботи з усіма учасниками туристичного процесу». Основа успіху в даній сфері полягає саме в постійній взаємодії підприємств туристичного сектора, готелів і турфірм із відповідними державними структурами. Було відзначено необхідність своєчасного і постійного обміну інформацією між країнами, національними туристичними адміністраціями та іншими установами сфери туризму, взаємодопомоги і координації, відповідальності урядів та держав.

Говорячи про інноваційні підходи до вирішення проблем безпеки туризму, слід підкреслити, що це широке, складне і багатогранне поняття. Перш за все, не можна спрощувати заходи безпеки туризму та уявляти їх примітивно як охорону туристичних об'єктів або цілодобових «сторожів» у готелях.

Ідеї «супроводу» туристів охоронцями від аеропорту до аеропорту не лише не допомагають туризму, а й завдають йому невиправної шкоди: хто в цих умовах поїде в таку країну?

Безпека туризму повинна бути заснована на ретельно продуманій, цілеспрямованій і комплексній системі заходів. Її можна поділити на ряд рівнів, починаючи з безпеки транспорту, готельних та рекреаційних комплексів, туристичних центрів, а також країни в цілому. При цьому вжиті заходи безпеки не повинні завдавати шкоди інтересам, обмежувати права і свободи як самих туристів, так і місцевих жителів.

Прикладом такої діяльності може служити мексиканська програма безпеки туризму. У квітні 1996 р. під керівництвом Міністерства туризму Мексики і Ради з розвитку туризму столичної мерії в Мехіко була проведена конференція з розробки державної програми безпеки туризму. Мексиканська влада розглядала проблему як найважливіший елемент загальнонаціональної програми розвитку туризму в країні [7].

Учасники конференції розробили єдину комплексну програму гарантування безпеки іноземних туристів, починаючи з моменту перетину ними державного кордону. Програма включала такі інноваційні заходи:

– створення інформаційних пунктів у місцях в'їзду іноземних туристів в аеропортах, морських терміналах та інших прикордонних пунктах для надання їм консультаційної та іншої допомоги (частина цієї роботи була покладена на посольства в країнах, звідки спостерігався основний потік туристів);

– видання під егідою міністерства туризму державних інформаційних матеріалів про Мексику, соціально-культурні і національні особливості її населення (у цих публікаціях були названі місця підвищеної криміногенної небезпеки в ряді туристичних центрів, надані відомості щодо місцевих злочинних елементів);

– прийняття законодавчих та інших нормативних актів щодо посилення покарання за обман туристів водіями такси, службовцями готелів, ресторанів, крамниць та інших підприємств сфери обслуговування;

– створення «туристичної поліції» – єдиного центру інформації та мобільної поліцейської служби м. Мехіко з надання термінової допомоги туристам (при в'їзді у країну кожному туристові вручаються координати і телефони цього центру).

До основних заходів також віднесено необхідність підвищення вимог до надійності і безпеки автотранспорту місцевих турфірм, а також до охорони особистих речей туристів у готелях.

Окремо було розроблено план безпеки туристів у міжнародному аеропорту м. Мехіко, який обслуговує понад 20 млн пасажирів на рік.

Подібні програми забезпечення безпеки туризму створено у багатьох країнах. Аналогічне завдання стоїть і перед українською владою.

До інноваційних заходів необхідно віднести і створення у США Ради з посилення безпеки повітряних перевезень, котра розробила такі рекомендації [1]:

– поліції було надане право на проведення особливої перевірки службовців аеропортів, які мають доступ до «зони безпеки» повітряних терміналів, з приводу виявлення кримінального минулого, скоєння правопорушень та іншої негативної поведінки;

– авіакомпаніям було наказано якнайретельніше оформляти і перевіряти списки пасажирів, що вилітають міжнародними рейсами (у разі катастрофи літака авіакомпанія зобов'язана через годину після перших повідомлень про те, що трапилося, подати повний список постраждалих пасажирів у розпорядження відповідних служб, перелік повинен включати установчі дані кожного пасажира, номер паспорта, назву країни, яка його видала, а також дані та телефони когось із родичів чи друзів пасажира на випадок «надзвичайних подій»);

– у всіх аеропортах США було введено єдину комп'ютерну систему для виявлення та ідентифікації можливих терористів (система дозволяє в реальному часі з потоку туристів виявляти найбільш «цікавих» з оперативної точки зору осіб, чия поведінка або маршрут дають підставу підозрювати їх у причетності до організації терористичних актів та терміново формувати на них досьє з підключенням ФБР);

– у 50 аеропортах США було встановлено новітнє обладнання для виявлення вибухових пристроїв (вартість кожного комплекту – понад 1 млн дол.);

– із федерального бюджету та цільових внесків авіакомпаній було створено спеціальний фонд у розмірі 100 млн дол. США для розробки принципово нових типів устаткування для виявлення вибухових пристроїв.

У Нью-Йоркському аеропорту «JFK» було встановлено систему «Сі-Ті-Ікс 5000», яка шляхом сканування багажу з високим ступенем гарантії забезпечує виявлення вибухових пристроїв практично будь-якого типу.

Терористичні акти завдають величезної шкоди розвитку міжнародного туризму, ускладнюють процес здійснення туристичних подорожей, змушують уводити більш складні прикордонні та інші формальності.

Розглядаючи питання інноваційних заходів до безпеки туризму, не слід забувати про дотримання звичайних правил поведінки, які виключать надзвичайні ситуації. Туристи з країн СНД за кордоном найчастіше потрапляють в такі ситуації саме через те, що забувають про елементарну обережність.

Висновки. Аналіз особливостей гарантування безпеки туризму дозволив автору сформулювати такі висновки щодо застосування інноваційних підходів до вирішення проблеми:

– система безпеки туризму повинна бути заснована на ретельно продуманому, цілеспрямованому комплексі заходів (безпека транспорту, готельних та рекреаційних комплексів, туристичних центрів, а також країни в цілому); при цьому заходи безпеки не повинні завдавати шкоди інтересам, обмежувати права і свободи як самих туристів, так і місцевих жителів);

– необхідні: посилення кримінальної відповідальності за правопорушення проти туристів, скоєні працівниками підприємств сфери обслуговування;

– створення спеціалізованого органу юстиції – єдиного центру інформації та мобільної поліцейської служби з надання термінової допомоги туристам (при в'їзді в країну кожному туристові вручаються координати і телефони цього центру);

– створення потужної та поширеної інформаційної мережі для надання консультаційної та іншої допомоги туристам;

– організація розробки та видання державних інформаційних матеріалів про соціально-культурні та національні особливості населення (місця підвищеної криміногенної небезпеки туристичних центрів, відомості щодо місцевих злочинних елементів).

Бібліографічні посилання

1. Безпека туристичних подорожей [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://stud24.ru/turism/bezpeka-turistichnih-podorozhej/376725-1194447-page3.html

2. Вбивство українського туриста в Мексиці [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zik.ua/ua/news/2013/01/10/387657

3. Вбивство двох громадянок Росії в Таїланді [Електронний ресурс] / Режим доступу. http://www.tur-svit.info/novini/podiyi/vbivstvo-rosiyanok-ne-vplinulo-na-turpotik-do-tayilandu.html

4. Житие й хожение Даниила, русской земли игумена. – В кн. : Книга хожений. Записки русских путешественников XI–XII вв. – М., 1984.

5. **Кнфяк В. Ф.** Організація туристичної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / В. Ф. Кифяк. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_1.htm

6. **Любіцева О. О.** Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) : моногр. / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.

7. **Любіцева О. О.** Туристичні ресурси України / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.

8. Напередодні «нової революції» у Тунісі [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://tsn.ua/ukrayina/naperedodni-novoyi-revolyuciyi-u-tunisi-ukrayinski-turisti-ne-vihodyat-z-goteliv-ta-zapasayutsya-yizheyu-281168.html

9. Про стан та перспективи розвитку туризму в Україні: інформаційно-аналітичний матеріал до парламентських слухань / Авт.-упоряд.: В. І. Цибух, Г. П. Науменко, В. К. Федорчеико, Ю. О. Безукладникова та ін. – К. : КІТЕП, 2000. – 87 с.

10. Туризм в Україні. 2004. Статистичний бюлетень. – К. : Держ. тур. адміністрація, 2005. – 47 с.

11. У Єгипті захопили в заручники трьох туристів з Південної Кореї [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://novynar.com.ua/world/212412

Надійшла до редколегії 15.02.2013.